

A magyar birtokos személyjeles konstrukciók kognitív megközelítésben

A tanulmány fő témája a magyar birtokos személyjeles konstrukciók vizsgálata. Az elemzés kiindulópontjában a Langacker-féle referenciapont-modell áll, melynek működését internetes fórumok hozzászólásain mutatja be. Az írás kiemelt figyelmet fordít a birtokos személyjeles és a *-nak/-nek* ragos konstrukciókra. A komponensszerkezetek vizsgálata mellett ezeket kompozitumszerkezetként is elemzi, valamint – élve a problémafelvetés lehetőségével – összeveti a birtokos jelzős szerkezeteket a birtoklásmondat kompozitumszerkezetével.

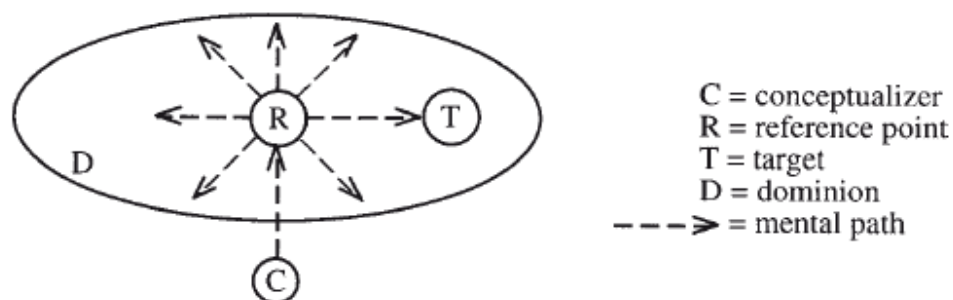
1. Bevezetés

1.1. Elméleti alapozás

A funkcionális-kognitív szemlélet nagyban befolyásolta az elmúlt évtizedek nyelvészeti kutatásait (l. bővebben: Ladányi–Tolcsvai Nagy 2008). A kognitív nyelvtan két fő alapelve a szimbolikusság és a használatalapúság. Az előbbi elv Langacker nevéhez fűződik: a lexikon, a szintaxis és a morfológia egy kontinuum részeként képzelendő el, ugyanaz az elv vezérli őket és mind szimbolikus egységekből (kétoldalú – fonológiai és szemantikai – egységekből, ahol a két oldal köti egymást, és melyek összekapcsolódva konstrukciókat alkotnak) épülnek fel (l. Langacker 2009). A használatalapúság alapelvéből következik (l. Hopper 1998), hogy a funkcionális kognitív nyelvtan a nyelvet a beszédtevékenységben, tehát működésében vizsgálja. Nagy szerepet kapnak a sémák és az analógia. A sémák bizonyos nyelvi kifejezések közös tulajdonságainak általánosítása révén jönnek létre, és bizonyos rendezőelvet is belevisznek a lexikonba (hálózatszerűen, a prototípus-elv alapján), valamint a továbbiakban mintaként is tudnak működni (az analógia által).

A birtokviszony tárgyalásakor elsősorban Langacker munkássága (1991: 167–180; 2009: 81–108) számít hivatkozási pontnak, aki az angol nyelvet vizsgálta, és aki a prototipikus kapcsolatfajta helyett az absztrakt birtokviszony mint prototípus mellett érvelt. A birtokviszony feldolgozásának kognitív műveletét egy általános figyelemirányítási modell, a referenciapont-modell segítségével ábrázolta, melyben a konceptualizáló a referenciaponton keresztül éri el a célfogalmat. Bővebben kifejtve: a referenciapont aktiváltsága miatt szaliensebb (feltűnőbb), mint a környezete, ezért megnyit egy fogalmi tartományt, domíniumot, amelyben a fogalmi CÉL is el van helyezve, és ezt a konceptualizáló (a kijelölt referenciapontból) a mentális ösvényen keresztül éri el, és így a CÉL kerül a figyelem középpontjába.

1. ábra (Langacker 2009: 82.)

Rávetítve a jelen esetre: az absztrakt birtoklás az a viszony, amelyben a konceptualizáló egy mentális ösvényén eljut a birtokosnak megfeleltethető referenciaponttól a birtoknak megfeleltethető célfogalomig.

Virtuálisan bármi válhat referenciaponttá, de a gyakorlatban vannak erre hajlamosító tényezők, például az entitáshierarchia: az egész feltűnőbb, mint a rész, a fizikai tárgy feltűnőbb, mint egy elvont entitás, és a személy a legfeltűnőbb (pl. *Pisti kutyája, *a kutya Pistije*). A referenciapont szalienciája révén hajlamos topikfunkciót betölteni. Ehhez kapcsolódik van Hoek (1997: 52–63) elmélete, aki úgy vélte, hogy bár a referenciapont elsődleges funkciója elvégeztével (mikor a figyelem áttevődik a célra) háttérbe kerül, továbbra is megőrizheti valamilyen szintű aktivitását.

A fenti modell nem zárt, a célszerkezet egy újabb cél számára referenciaponttá válhat, és így tovább.

Az imént felvázolt referenciapont-modell magyar nyelvben való alkalmazhatóságát Tolcsvai Nagy Gábor mutatta be részletesen (2005: 43–70), erre a munkára a továbbiakban többször is fogok hivatkozni. Tolcsvai Nagy az alábbiakat tartja a magyar birtokos szerkezet sajátosságának:

- (A) „a birtokos szerkezetet mindkét tagon jelölheti szóelem”
- (B) „a referenciapont (birtokos) és a cél (birtok) közötti szemantikai viszony alapvetően valamilyen térbeli viszony metaforikus kiterjesztése” (Tolcsvai Nagy 2005: 55).

1.2. A kutatás

A használatalapúság kritériumának megfelelően dolgozatomban megállapításaim empirikus mintán alapszanak. 2011. október 21-én 26.169 szóból álló, olyan véletlenszerűen vételezett mintát töltöttem le a Magyar Nemzeti Szövegtárból (régió: Magyarország, stílusréteg: személyes)¹, amelyben 606 esetben szerepelt birtokos személyjeles főnévi alak. Az így kapott – internetes fórumok beszélgetéseiből álló, tehát a beszélt nyelvhez közelítő² – korpuszban kutatásom tárgyát azok a birtokviszonyt kifejező esetek jelentették, amelyeket birtokos személyjeles szerkezetekkel fejeztek ki a beszélők. Mind a 606 ilyen szerkezetet megvizsgáltam azzal a céllal, hogy a már bemutatott referenciapont-modell segítségével bővebb információt kapjak működésükről. A továbbiakban idézett példák mindegyike ebből a korpuszból származik.

2. A birtokos személyjeles konstrukciók

Felidézve a Langacker-féle szimbolikusság elvét elmondható, hogy a birtokos szerkezetekben minden nyelvi egység jelentéssel bír. Ezek a főnévi kifejezések (komponensszerkezetek) egymással összekapcsolódva kompozitszerkezetet alkotnak, amelynek a jelentése túlmutat az alkotóelemek szemantikájának „összegén”. A toldalékolt szó komponensei ugyanis viszonyba kerülnek egymással: „a toldalék sematikus jelentésszerkezete egy szintaktikai funkciót tölt be a fő viszonyában, a fő pedig kidolgozza a toldalék sematikus jelentésszerkezetét” (Tolcsvai Nagy 2005: 56). Természetesen nem csak a toldalékolt elemek esetében beszélhetünk kompozitszerkezetéről, hiszen a birtokviszony kifejezésében közreműködhet a létige, a személyes névmások, a névelők, valamint – az egész kompozitszerkezet működését befolyásolja – a szórend is.

¹ <http://corpus.nytud.hu/mnsz/>

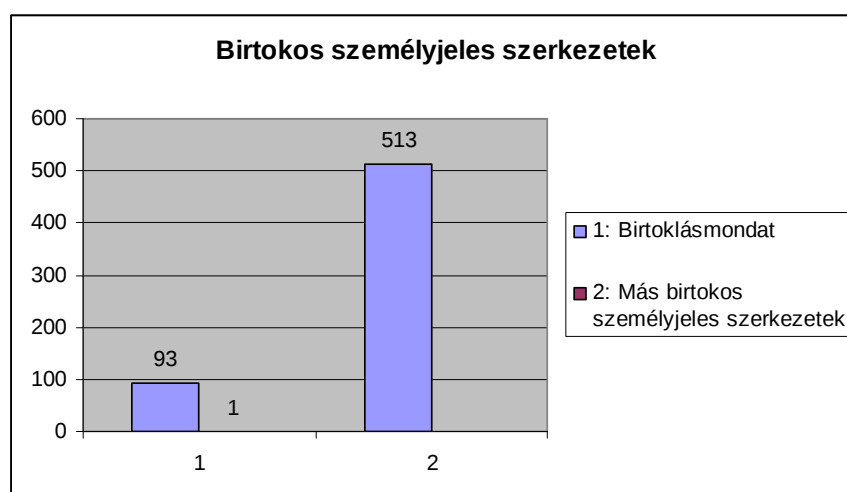
² Ezeket a továbbiakban eredeti helyesírással, javítás nélkül idézem.

2.1. A birtoklásmondat

A legösszetettebb kompozitumszerkezet a habeo-szerkezet, vagy más néven a birtoklásmondat:

(1) *a józan észnek van valamilyen laza kapcsolata*

A korábbi nyelvészeti leírások vagy a birtokos szerkezetek egy alárendelt esetének tekintik (vö. H. Varga Márta 2007: 16–24), vagy a különállását hangsúlyozzák (vö. Honti 2004). Én azt a felfogást képviselem, hogy a birtoklásmondat saját jogán létező kompozitumszerkezet, melynek komponensszerkezetei formai-tartalmi összefüggésben állnak a birtokviszony egyéb kifejezési módjaival. A vizsgált korpuszban a birtokos személyjelet tartalmazó szerkezeteknek 15,3%-a volt birtoklásmondat (93 db).

Logikailag is szoros kapcsolatban állnak a többi birtokos személyjeles szerkezettel: ezek (l. például a (2a) adatot) előfeltevését fogalmazzák meg (l. a (2b)-t):

(2a) *Akkor mégis leírom a hegymászós megoldását*

(2b) *A hegymászósnak van megoldása.*

Ennek magyarázatára a *van* tárgyalásánál vissza fogok térni. A birtokviszony fennállásának tagadásakor (24 db) a beszélők legtöbbször birtoklásmondatokkal fejezik ki magukat (3):

(3) *Sajna nincs S W térképem.*

Megjegyezendő továbbá, hogy a birtoklásmondatok jelentős része (33 db) gyakran használt kifejezésként, sőt esetenként lexikalizálódott egységgént van jelen a nyelvben (4a):

(4a) *És nagyon hozzászólni sincs merszem*

(4b) **a merszem nagy*

Jelen tanulmányomban a tagadást nem tartalmazó, jelen idejű birtoklásmondatokra koncentrálok. A birtoklásmondat mint kompozitumszerkezet mélyebb elemzése előtt

szükséges megvizsgálni az öt alkotó kompozitszerkezeteket, illetve komponens-szerkezeteket is.

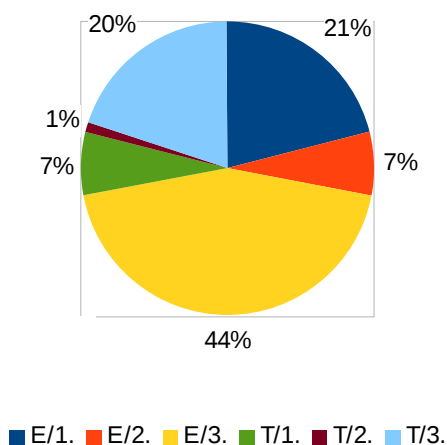
2.2. Rövidebb, birtokos személyjeles konstrukciók

A birtokos személyjeles konstrukciókban mind a *tő*, mind a *toldalék* hozzájárul a konstrukció jelentéséhez. Abban a példában, hogy *étvágyam* az összetett szó kidolgozza a birtokos személyjel sematikus jelentésszerkezetét, ezzel egyidejűleg a *toldalék* az *étvágy* jelentésmátrixában a birtokolhatóságot aktiválja, és ezt lehorgonyozza E/1. személyben, azaz utal magára a birtokosra is. Ez a művelet és szerkezet történeti előzményekre nyúlik vissza.

A birtokos személyjelezés uráli eredetű. A *toldalékok* egyrészt a személyes névmásokból (**m*, **t*, **s*), másrészt a *-k* többesjelből alakultak ki – az előbbiek minden valószínűség szerint már az alapnyelvben birtokos személyjellé agglutinálódtak (Korompay 1991a: 259–283). A birtokos szerkezetek egyik típusában mindig is elengedhetetlen volt a birtokos személyjel, mely deiktikusan utalt – illetve anaforikusan utalt vissza – a deiktikusan jelölt birtokosra.

A nyelvtörténeti változások – így a *toldalék* szemantikájának elhalványulása – ellenére a birtokos személyjelek máig deiktikusak lehetnek: az E/1., az E/2., valamint a T/1. és a T/2. személyű alakok minden esetben deiktikusak, a mindenkor deiktikus centrum kiindulópontjából értelmeződnek. A 3. személyű alakok lehetnek deiktikusak (pl. *Itt maradt a sálja, szólj neki!*) és nem deiktikusak is. A vizsgált korpuszban a paradigma egyes részei eltérő mértékben vannak leterhelve³:

Birtokos személyjelek megoszlása

A beszélők által használt személyes névmások 36%-a egyértelműen deiktikus. Tolcsvai Nagy megállapította, hogy a deiktikus térbeli kijelölés az egyik legkönnyebben hozzáférhető referenciapont. A nézőpontoszerkezetben a birtokos semleges kiindulópontként működik (Tolcsvai Nagy 2005: 61–62). A téri jelleg nem jelenti feltétlenül a partner fizikai terének a feldolgozását.

³ A formailag E/3., de referenciája alapján T/1. személyű birtokosokra vonatkozó alakokat a T/3. személyhez soroltam az ábrában.

Laczkó (2008: 212–220) – Levinson nyomán – a deixis szimbolikus használatát írta le, amelyben „a beszélő és a hallgató nem ugyanabban a térben vannak, ám a tematikus kontextus lehetővé teszi a deixist” (Laczkó 2008: 217). Például a kommentelők a birtokos személyes ismerete (konkrét térbeli helyzetének feldolgozása) nélkül is képesek azt referenciapontként alkalmazva, figyelmükkel eljutni a célig, azaz a birtokig. Ezt természetesen a komment mint közvetítőrendszer egyes ismérvei is segítik, úgymint a nicknevek választása, a fordulók egyértelmű elkülönülése, illetve a belinkelés lehetősége – gyakori, hogy a felhasználó egy konkrét hozzászólásra reagálva idézi annak szerzőjét, sőt akár magát a hozzászólást is, így mondanivalóját elsősorban egy adott személyhez címezi:

(5) *HJM, tudod, semmi kifogásom a Topicjaid szama ellen (...)*

A 3. személyű alakok esetében a birtokos személyjelek csak ritkán deiktikusak, így értelmezésükhöz általában szükség van egy nominálissal megnevezett birtokosra. Abban a példában, hogy a „*hasizom elszigetelése*” a referenciapont a főnévvel jelölt entitás, melyre a birtokos személyjel visszautal. Kevésbé egyértelműek a szemantikailag többes számú birtokosból álló szerkezetek, ugyanis a birtokos személyjel lehet egyes számú (a korpuszban az arány 57%) és többes számú is (43%). A T/3. személyű birtokos kizárólag akkor fordul elő a rövid birtokos szerkezetben, ha az ő személyes névmás (vö. Szili 'kontextuális többes', Szili 2006: 58) többes számú birtokost jelöl (6b).

(6a) [...] *az SZDSZ-esek példája* [...]

(6b) [...] *ráakarják kényszeríteni a világra az ő imperializmusukat*

Érdekes itt szót ejteni arról, hogy ez a jelenség a birtoklásmondatban másként van. A rövid birtokos szerkezet kialakulása óta ingadozás figyelhető meg az úgynevezett nem egyeztető és egyeztető, azaz redundáns szerkezetek között (l. Korompay 1991a: 268–269), ez az ingadozás a jelenkori nyelvhasználatban csupán a birtoklásmondat esetében van jelen, azaz: a beszélők hajlamosak arra, hogy analógiás úton, a (6a) mintájára hozzanak létre szerkezeteket a (6b) típusban is (l. a (7) adatot).

(7) *Ez a réteg számomra is meglepő módon elég erős, ezek azok, akiknek van pénzemegfizetni egy bizonyos igényességi szintet*

Ennek egy lehetséges magyarázatát találjuk Taylor (2002: 298–307) sémák versengéséről szóló elképzelésében: adva van egy séma (itt: az absztrakt birtokos személyjel), valamint ennek instanciációja (pl. *-ük*), a kettő között úgynevezett elaborációs távolság van. Utóbbi a példány- és típusgyakorisággal közösen befolyásolja, hogy egy nyelvi egységet melyik versengő séma dolgoz ki. Jelen esetben az *-e (pénze)* és az *-ük (pénzüik)* „verseng” egymással, és az E/3. személyű alakok nagy arányú előfordulása miatt (a korpuszban az összes birtokos személyjeles szerkezet 44%-a volt E/3. személyű személyjellel jelölve) a beszélők spontán társalgáskor hajlamosak ezt – azaz az E/3. személyű alakot – alkalmazva létrehozni a birtokok toldalékát (olyankor is, amikor a T/3. személyű is lehetséges, és ez volna a kongruens forma). A referenciapont-modell működését ez a kettősség nem befolyásolja, – van Hoekra utalva – a referenciapont-funkciót betöltő birtokosnak fennmarad az aktiváltsága, így a konceptualizáló képes beazonosítani a birtokosokat.

A redundancia felmerülhet egy másik esetben is: ez a személyes névmással jelölt, főképp E/1. és T/1. személyű birtokosoké (14 db). Ennek egy lehetséges magyarázata a fórumhozzászólás műfaji ismérveiből (nagyfokú őszinteség, a saját vélemény erős

képviselője), és ezzel összefüggésben a szubjektifikáció nagyobb fokából ered, azaz a beszélőnek igénye van saját szerepének fokozott hangsúlyozására.

2.3. A *-nak/-nek* ragos kompozitumszerkezetek

A birtokos szerkezetek egy részében a birtokviszony kompozitumszerkezetének része a *-nak/-nek* rag is, mely nemcsak a szó birtokos voltát jelzi, hanem jelentésszerkezetében a birtoknak is tartalmaz sematikus helyet. Ennek nyelvtörténeti okai is vannak: a rag névutói eredetű, az uráli **-nä* 'ez' jelentésű mutatónévmásból és a **-k* latívuszragból keletkezett – tehát deiktikus és tartalmazza a térbeliség képzetét –, már igen korán raggá vált (Korompay 1991b: 284–319), és a birtokos szerkezetekben a funkciója a birtokviszony hangsúlyozása volt (R. Hutás 1991: 692). Kérdéses, hogy a deiktikus jelleg a grammatikalizáció során teljesen kiürült-e. Tolcsvai Nagy szerint a térbeliség metaforikusan még mindig jelen van a rag jelentésmátrixában: a *-nAK* ragos kifejezés egy „meghatározott entitás felé irányulás végpontja egy másik entitásnak birtoklása révén” (Tolcsvai Nagy 2005: 58). A rag jelentésében a CÉL, az ebben levés állapota képeződik le (maga a birtoklás).

A formailag E/3. személyű birtokost kifejező szerkezetek – a birtoklásmondatokat nem számítva bele – 25%-a (73 db) tartalmazza a *-nak/-nek* ragot. Használatának szabályosságairól szólnak a leíró nyelvészek (pl. Balogh 1999: 198). Kognitív megközelítésben a *-nak/-nek* ragos szerkezetek megjelenését az ikonicitás magyarázza, mely tágabb értelmezésben: „hasonlóság egyfelől a nyelvi kifejezések között, másfelől a konceptusok között, nyelvi és kognitív struktúrák között” (l. Croft 2003: 102, idézi Kugler 2010–2011: 8). Ezzel szorosan összefügg „a gazdaságosság által motivált jelöltség, vagy komplexitás összefüggése” (Kugler 2010–2011: 18), mely szerint a beszélők a nyelvi tevékenységben gazdaságosságra törekednek, így a gyakrabban előforduló és mentálisan kevésbé összetett konstrukció jelöletlen lesz, míg a szemantikailag komplexebb általában jelöltebb (l. Croft–Cruse 2004). Mivel a vizsgált szerkezetek háromnegyede nem tartalmazza a *-nak/-nek* ragot, így helytálló kiindulásként elfogadni a gazdaságosság érvét, és abból a felvetésből kiindulni, hogy a ragot tartalmazó kompozitumszerkezetek komplexebbek.

A 73 ragos példából 16 láncolatos birtokviszony esetén fordul elő:

(8) *Az új fajok kifejlődésének elméletével [...]*

Ez a kompozitumszerkezet több referenciapontot tartalmaz, melyek egyfajta láncot alkotnak: az elsőből mentális ösvény vezet a másodikhoz, innen a harmadikhoz, stb. (vö. van Hoek 1997: 56–57). Itt különösen fontos a működés dinamikusa: az elsődleges birtokos (az elsődleges referenciapont: *fajok*) segítségével a konceptualizáló a mentális ösvényen keresztül eléri a birtokot (az elsődleges cél: *kifejlődésének*), ám ugyanekkor ez a birtok a *-nak/-nek* rag révén (mivel sematikus tartalmazza a birtokot) szintén referenciapontként funkcionál a másodlagos birtok (másodlagos cél: *elméletével*) számára.

Más típusú komplexitásról beszélhetünk abban a 4 esetben, amikor a birtok kerül fókuszpozícióba:

(9) *[...] Egyébként ez általános rossz szokása a Népszabadságnak [...]*

Ekkor valószínűleg a korábban bemutatott prototipikus, tehát a konceptualizáló számára leginkább begyakorlott, legegyszerűbben elérhető birtokos-birtok sorrend megbomlása okozza, hogy igény támad a kétszeres, tehát a birtokoson is megvalósuló testes jelölésre.

Külön kutatást igényelne a rag nélküli szerkezetek és a ragos, határozott névelőt is tartalmazó kompozitumszerkezetek összehasonlító vizsgálata (ebben a korpuszban: 37 db),

hogyan kiderüljön, a névelő sematikus jelentésszerkezete milyen viszonyban áll a birtok jelentésszerkezetével, és ez milyen kapcsolatban van a birtokoson lévő raggal. Úgy vélem, a határozottság kétszeres jelölése elsősorban a névelő koreferenciában betöltött funkciójával (Galassy 1991: 725–729) áll összefüggésben. Ami érdekes, hogy ennek igénye, azaz a kétféle konstrukció egyazon mondaton belül is váltakozhat:

- (10) [...] *ehhez sokkal nagyobb lépés a Főkancellárság megszerzése, mint [...] 2 Jedinek a likvidálása [...]*

2.4. A létige

A létige szemantikailag erősen poliszém. Komplex jelentésmátrixában a meghatározott konstrukciótól függően aktiválódik az adott jelentés – például a birtoklás ténye helyeződik előtérbe – ám továbbra is fennmarad – igaz, eltérő mértékben – a 'létezés' aktiváltsága is. A létige szemantikájának feltérképezéséhez kiválóan alkalmazható Talmy megközelítése (1988: 165–206). A szimbolikusság alaptéziséből kiindulva úgy vélte, az egységek inherensen jelentések, így a grammatikai rendszer konceptuális összefüggéseket kódol. Konceptuális strukturáló rendszeréből a mennyiség diszpozícióját hívom segítségül a létige analíziséhez. Eszerint a jelenségek mint mennyiségek jelennek meg a nyelvben, és ezeket a TÉR és az IDŐ fogalmán keresztül lehet megragadni (az igéket alapvetően az IDŐ fogalmán keresztül). A birtoklást jelentő létigére az alábbi kategóriák érvényesek:

- multiplex, azaz több, egymással ekvivalens elemből áll
- nem körülhatárolható, azaz nincsen inherens határa, illetve végpontja (atelikus)
- oszthatatlan, azaz belsőleg nem szegmentálható, folyamatos.

Ezek a megállapítások a birtoklást jelentő *van*-ról is elmondhatók, így magyarázatot kapunk a 2.1. pontban már említett jelenségre, azaz: miért tekinthető a birtoklásmondat más birtokos személyjeles szerkezetek előfeltevésének? A birtoklást jelentő *van* jelentésszerkezetében mind a birtokosnak, mind a birtoknak tartalmaz helyet sematikusán (ez azért szükséges kitétel, mert ez az egyik oka annak, miért beszélhetünk külön birtoklást jelentő *van*-ról). A birtoklást jelentő *van* pont az imént bemutatott jelentésszerkezete által lesz képes az absztrakt birtokviszony legkülönbözőbb megvalósulásainak kifejezésére.

2.5. Visszatérve a birtoklásmondatra

A birtokos szerkezetekben gyakran szerephez jutó elemek vizsgálata után – Tolcsvai Nagy nyomdokain haladva (Tolcsvai Nagy 2005: 67) – visszatérhetünk a birtoklásmondat elemzéséhez:

- (11) *a pusztulásnak van lépéselőnye*

Ebben a szerkezetben a referenciapont a *pusztulásnak*, a cél a *lépéselőnye*. A kompozitumszerkezet részletes elemzése:

- a *van* a két dolog viszonyát jelöli temporálisan
- a birtokos teljes nominálissal van megnevezve, referenciapont-funkcióját segíti a szórend és a *-nak/-nek* rag (mely jelentésszerkezetében a birtoknak is tartalmaz sematikus helyet)
- a *-nak/-nek* rag emellett térbeliséget fejez ki (metaforikusan 1. 2. 3.)
- a *van* birtoklási (jelentésében a létezést is aktiválja)
- a birtok szintén teljes nominálissal van megnevezve

- a birtokon megvan az *-e* személyes névmásból kialakult birtokos személyjel, mely visszaül az E/3. személyű birtokosra.

A birtoklásmondat mint kompozitumszerkezet nem magyarázható pusztán a korábban bemutatott komponensek funkcióinak összeadódásával. Az eltérés – többek között – az alábbi területeken, kérdéskörökben válik elgondolkodtatónak:

- mi is pontosan az igeidők funkciója a birtokviszony jelentésében (*Van kalapom, de ellopták.* vs. *Volt kalapom, de ellopták.*)
- a láncolatos birtokost tartalmazó birtoklásmondatok eltérően működhetnek a „közbeékelődött” *van* miatt, esetleg a beszélők két referenciapont-modellben dolgozzák fel őket mentálisan (pl. *a testvérem lányának van gyereke*).

3. Összefoglalás

Tanulmányom céljával a magyar birtokos személyjeles konstrukciók elemzését tűztem ki, amelyhez internetes fórumok hozzászólásai szolgáltattak anyagot, tehát megállapításaim empirikus alapokon nyugszanak. A Langacker-féle referenciapont-modellből kiindulva vizsgáltam ezeket a szerkezeteket. A birtokos személyjelekről megállapítottam, hogy deiktikus eredetűek, az első és második személyek ezt a tulajdonságot megőrizték, és ez az internetes térben is működik. Az E/3. és a T/3. személyű alakok formai realizálódásánál a birtoklásmondatban ingadozás tapasztalható: olykor megvalósul az egyeztetés a T/3. személyű birtokossal, olykor meg elmarad, számban inkongruens alakok jelentkeznek – ennek lehetséges magyarázatát adtam Taylor versengő sémáiról szóló elméletét felhasználva. A *-nak/-nek* ragos konstrukciók vizsgálatakor előtérbe került a rag deiktikus eredete, metaforikus téri viszonyjelölése. A rag előfordulását több tényező is befolyásolhatja, így a szerkezet komplexitása, azaz az ikonicitás problémaköre (komplexitás és jelöltség összefüggése), a láncolatosság kérdése, a szórend, valamint a névelő funkciói. A *van* létige jelentésmátrixában a birtoklás mellett a létezés konceptusa is aktiválódik, de nem mindig azonos mértékben. Írásomban kiemelttem, hogy a birtoklásmondat mint kompozitumszerkezet nem vezethető le az „alkotórészeiből” sem formailag, sem szemantikailag. Röviden bemutattam, hogyan működik kompozitumszerkezetként, valamint megfogalmaztam pár kérdést, amely felhívja a figyelmet a további lehetséges kutatási irányokra.

Irodalom

- Balogh Judit 1999. A jelző és az értelmező. *Magyar Nyelvőr*. 123: 191–207.
- Croft, William 2003. *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Textbooks.
- Croft, William–Cruse, D. A. 2004. *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. 174–175.
- Galassy Magdolna 1991. A határozott névelő. Benkő Loránd (főszerk.) *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/1*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 716–756.
- H. Varga Márta 2007. A 'birtoklás' kifejezőeszközei (funkcionális megközelítésben). *THL2 A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata 1-2*. 16–24.
- Korompay Klára 1991a. A névszójelezés. In: Benkő Loránd (főszerk.) *A magyar nyelv történeti nyelvtana I*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 259–283.
- Korompay Klára 1991b. A névszóragozás. In: Benkő Loránd (főszerk.) *A magyar nyelv történeti nyelvtana I*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 284–319.

- Kugler Nóra 2010/2011. *Tanfüzet. ELTE BTK MA Jelentéstani és grammatikai elemzések.* Kézirat.
- Laczkó Krisztina 2008. Deixis a virtuális térben. In: Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Szöveg, szövegtípus, nyelvtan.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 212–220.
- Ladányi Mária – Tolcsvai Nagy Gábor 2008. Funkcionális nyelvészet. In: Tolcsvai Nagy Gábor – Ladányi Mária (szerk.): *Tanulmányok a funkcionális nyelvészet köréből. Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXII.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 17–58.
- Langacker, Ronald W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. II.* Stanford, California: Stanford University Press. 167–180.
- Langacker, Ronald W. 2009. *Investigations in Cognitive Grammar.* Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 81–108.
- Magyar Nemzeti Szövegtár.* Letöltés időpontja: 2011. okt. 21.
<http://corpus.nytud.hu/mnsz/>
- R. Hutás Magdolna 1991. A birtokos jelzős szerkezetek. In: Benkő Loránd (főszerk.) *A magyar nyelv történeti nyelvtana.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 690–706.
- Szili Katalin 2006. *Vezérkönyv a magyar grammatika tanításához.* Budapest: Enciklopédia Kiadó. 58–59.
- Talmy, Leonard. 1988. The Relation of Grammar to Cognition. In: Rudzka-Ostyn, Brygida (ed.) *Topics in Cognitive Linguistics.* Amsterdam, Philadelphia: J. Benjamins. 165–206.
- Taylor, John R. 2002. *Cognitive Grammar.* Oxford: Oxford University Press. 298–307.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2005. A magyar birtokos szerkezet jelentéstana, kognitív keretben. In: Kertész András – Pelyvás Péter (szerk.): *Tanulmányok a kognitív szemantika köréből. Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXI.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 43–70.
- van Hoek, Karen 1997. *Anaphora and Conceptual Structure.* Chicago. The University of Chicago Press. 52–63.

Kajdi Alexandra
Eötvös Loránd Tudományegyetem
alexandra.kajdi@gmail.com